

Prószyński, Zygmunt / Sachse-Kozłowska, Elżbieta / Kozłowski, Stefan Karol

Nowy inwentarz paleolityczny z Tokar-Rąbierza, pow. Gostynin

Światowit 32, 149-161

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zygmunt Prószyński, Elżbieta Sachse-Kozłowska, Stefan Karol Kozłowski
PTA — Włocławek, IHKMPAN, Uniwersytet Warszawski

NOWY INWENTARZ PALEOLITYCZNY Z TOKAR-RĄBIERZA, POW. GOSTYNIN

Niniejsza praca jest uzupełnieniem i kontynuacją opublikowanego w 25 tomie *Światowita* artykułu S. K. Kozłowskiego¹, dotyczącego znajdujących się w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie materiałów krzemienych zebranych w Tokarach-Rąbierzu, pow. Gostynin przez R. Jakimowicza i S. Kozłowskiego.

Niedawno okazało się, że opublikowany materiał można uzupełnić poważną kolekcją zabytków paleolitycznych z tego samego stanowiska, zebranych w latach 1922-1923 przez Z. Prószyńskiego.

Opis stanowiska zachowany w notatkach eksploratora przedstawia się następująco: „Idąc drogą z Radziwia do Dobrzykowa, na południowy wschód od wsi Tokary, znajduje się bardzo duża wydma, o obszarze ok. 3/4 km². Powyższa wydma jest nazywana przez mieszkańców sąsiedniej wsi „Tokary-Rąbierzem”, albo „Rąbierzem”. Wydma składa się z piaszczystych dolin i pagórków. Powierzchnia mis deflacyjnych na północno-zachodniej części wydmy była dosłownie pokryta odłupkami krzemienymi” (maszynopis Z.P.).

W celu dokładniejszego ustalenia lokalizacji i topografii stanowiska dnia 12 października 1969 r. eksplorator — Z. Prószyński, udał się do wsi Tokary i dokonał następujących ustaleń: „usytuowanie stanowiska mogłem ustalić dzięki temu, że na wschodnim krańcu stanowiska stał krzyż drewniany... Krzyż drewniany znajdował się z 50 m dalej od przystanku w kierunku na Dobrzyków w odległości 5 m na zachód od szosy. Był to wschodni kraniec stanowiska” (maszynopis Z.P.).

Dodatkowo nadmienić wypada, że materiały zalegały w kilku wyraźnie oddzielonych od siebie skupieniach na przestrzeni około 100 - 120 metrów, około 50 - 100 metrów od drogi z Radziwia do Dobrzykowa.

¹ S. K. Kozłowski, *Materiały paleolityczne ze stanowiska wydmowego Tokary-Rąbierz, pow. Gostynin (przemysł tokarski)*, „Światowit”, t. 25, 1964, s. 253 - 269.

Podana lokalizacja pokrywa się dokładnie z ustaloną przez S. K. Kozłowskiego lokalizacją stanowiska R. Jakimowicza. Obecnie nie istniejący już krzyż przydrożny, rzeczywiście jeszcze w roku 1960 stanowił wschodni kraniec stanowiska. W tej sytuacji istnieją poważne przesłanki by twierdzić, że zarówno materiały R. Jakimowicza, S. K. Kozłowskiego jak i Z. Prószyńskiego pochodzą z tego samego stanowiska, najpewniej z tych samych krzemnic. Ze względu na swój bardzo prawdopodobny związek zabytkami poprzednio publikowanymi, niniejsze materiały stanowią cenny przyczynek do lepszego poznania kultury świderskiej na północnym Mazowszu.

MATERIAŁY

Średni liściak dwukątowy z minimalnie uszkodzonym wierzchołkiem, wykonany z szerokiego wióra, retusz strony spodniej obfity. Okaz posiada długi, silnie skośny, prosty i stromy półtylec (tabl. I, ryc. 1).

Mały liściak dwukątowy z ułamanym wierzchołkiem, wykonany z wąskiego wióra, retusz strony spodniej ubogi (tabl. I, ryc. 2).

Duży liściak dwukątowy z ułamanym wierzchołkiem, wykonany z wąskiego wióra, retusz strony spodniej średnio obfity (tabl. I, ryc. 3).

Mały liściak dwukątowy, wykonany z wąskiego wióra, retusz strony spodniej bardzo ubogi. Okaz posiada silnie skośny, falisty, krótki, półstromy półtylec (tabl. I, ryc. 4).

Średni liściak dwukątowy z lekko uszkodzonym wierzchołkiem, wykonany z wąskiego wióra, retusz strony spodniej średnio obfity (tabl. I, ryc. 5).

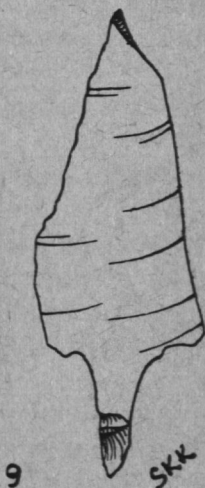
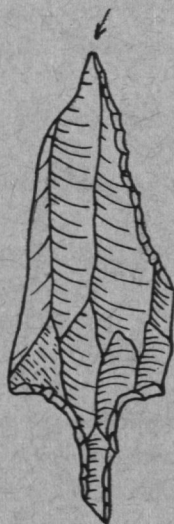
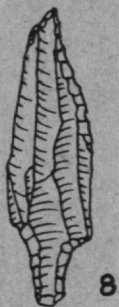
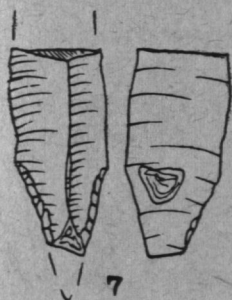
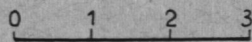
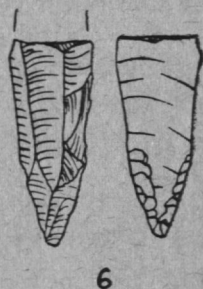
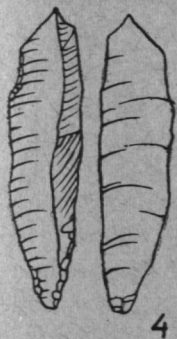
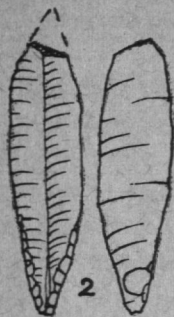
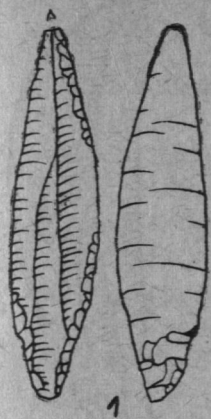
Fragment (nasada) liściaka dwukąowego wykonanego z szerokiego wióra. Retusz strony spodniej średnio obfity, półstromy. Okaz przegrzany (tabl. I, ryc. 6).

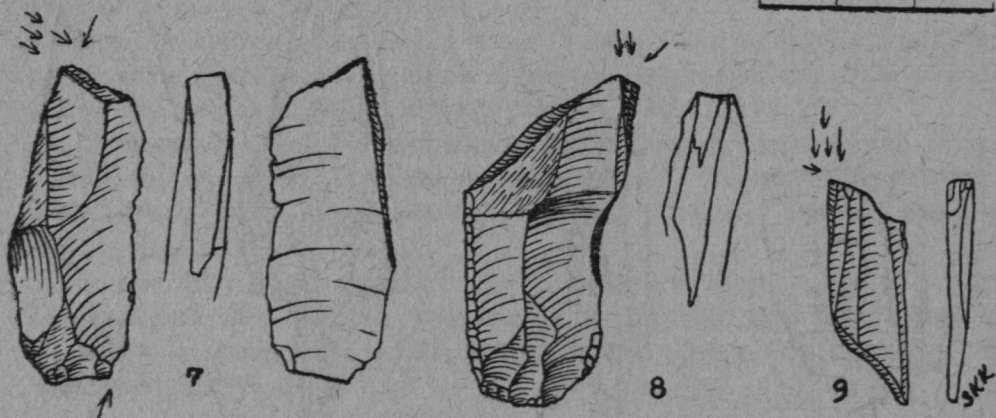
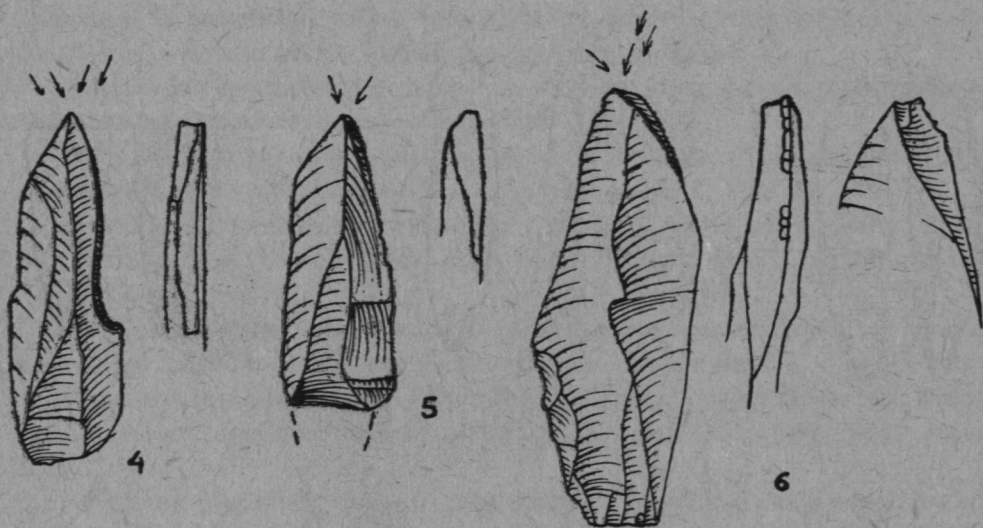
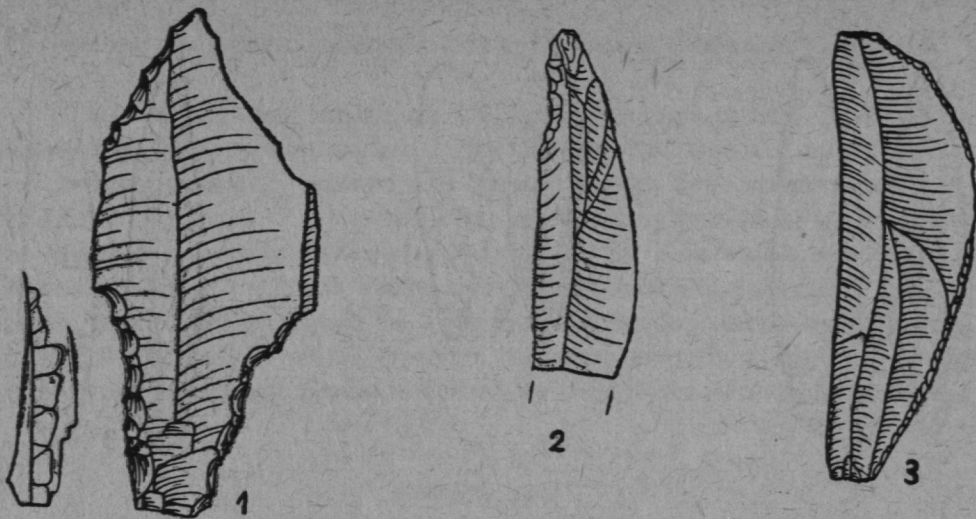
Fragment (nasada z uszkodzonym kolcem) liściaka dwukąowego wykonanego z szerokiego wióra. Retusz spodni był zapewne ubogi. Okaz przegrzany, spatynowany (tabl. I, ryc. 7).

Mały liściak gwoździowaty z silnie wyodrębnionym tępym trzonkiem, wykonany z szerokiego wióra. Brak retuszu na stronie spodniej. Okaz posiada długi, silnie skośny, prosty, stromy półtylec (tabl. I, ryc. 8).

Bardzo duży liściak gwoździowaty z bardzo silnie wyodrębnionym, ostrym trzonkiem, wykonany z bardzo szerokiego wióra. Retusz strony spodniej ubogi. Okaz posiada długi, silnie skośny, falisty, stromy półtylec. Pokryty patyną (tabl. I, ryc. 9).

Bardzo duży liściak typu Lyngby ze średnio wyodrębnionym, szerokim, tępym i grubym trzonkiem, wykonany z najszerszego wióra. Brak retuszu na stronie spodniej. Okaz posiada krótki, średnio skośny, falisty, stromy półtylec (tabl. II, ryc. 1).

Bardzo smukły, uszkodzony półtylczak, wykonany z szerokiego wióra. Posiada krótki, silnie skośny, wgięty, półstromy półtylec (tabl. II, ryc. 2).

Bardzo smukły, bardzo duży tylczak wykonany z najszerszego wióra. Posiada półstromy, niski, łukowy, przerwany w środku tylec (tabl. II, ryc. 3).

Bardzo smukły, średni rylec klinowaty środkowy, wykonany z szerokiego wióra. Okaz wielonegatywowy, wąskowierzchołkowy, wąskokatowy. Negatywy rylcowe długie (tabl. II, ryc. 4).

Smukły, zapewne średni rylec klinowaty środkowy, wykonany z szerokiego podstępca. Okaz wąskowierzchołkowy, wąskokatowy, negatywy rylcowe długi i krótki (tabl. II, ryc. 5).

Smukły, duży rylec klinowaty środkowy, wykonany z najszerszego wióra. Okaz wielonegatywowy, wąskowierzchołkowy, wąskokatowy. Negatywy rylcowe skręcone, jeden z nich prawie płaski, długi i bardzo długi (tabl. II, ryc. 6).

Smukły, średni rylec klinowaty zboczony, wykonany z bardzo szerokiego wióra. Posiada wąski wierzchołek i średnio szeroki kąt, jest wielonegatywowy. Negatywy ma lekko skręcone, długie i krótkie. W części przypiętkowej być może ostrze rylca łamańca (tabl. II, ryc. 7).

Smukły, średni rylec klinowaty boczny, wykonany z szerokiego wióra. Okaz wielonegatywowy, wąskowierzchołkowy, wąskokatowy. Negatywy rylcowe długie. Okaz posiada retuszowane boki, lewy — retuszowany prosto, półstromo, prawy — retuszowaną wnękę (tabl. II, ryc. 8).

Smukły, bardzo mały rylec klinowaty boczny wykonany z wióra, posiada silnie podgięty jeden z negatywów. Okaz wielonegatywowy, wąskowierzchołkowy, wąskokatowy. Negatywy rylcowe dość długie i długie (tabl. II, ryc. 9).

Krepy, mały rylec potrójny wykonany z fragmentu rdzenia. Posiada ostrza dolne klinowate boczne, górne rylca łamańca. Wszystkie wąskowierzchołkowe i szerokokatowe, negatywy rylcowe krótkie, dość długi i długi. Okaz wielonegatywowy. Lewy bok rylca stromo, wysoko retuszowany (tabl. III, ryc. 1).

Smukły, średni rylec klinowaty środkowy, podwójny, wykonany z masywnego fragmentu rdzenia. Górne ostrze wąskowierzchołkowe, dolne średnio-szerokowierzchołkowe, oba wąskokatowe. Okaz wielonegatywowy. Negatywy rylcowe długie (tabl. III, ryc. 2).

Smukły, mały rylec klinowaty boczny, podwójny, wykonany z masywnego odłupka. Oba ostrza są szerokowierzchołkowe, wąskokatowe, górne wielonegatywowe, ale wykorzystujące z kolei jeden z negatywów ostrza dolnego. Negatywy rylcowe są dość długie i bardzo długie, płaskie lub płaskawe (tabl. III, ryc. 3).

Krepy, mały rylec podwójny, wykonany z najszerszego wióra. Oba ostrza wąskowierzchołkowe, szerokokatowe, górne pierwotnie środkowe, naprawiane — obecnie zboczone, dolne, przerobione z klinowatego środkowego na węglowe

środkowe z łuskowiskiem wklęsłym na spodzie i płaskim, małym negatywem na wierzchu. Negatywy krótkie (tabl. III, ryc. 4).

Bardzo mały, bardzo krótki rylec klinowaty transversalny — wykonany z dość masywnego odłupka. Okaz wielonegatywowy, wąskowierzchołkowy, średnioszerokątowy. Negatywy rylcowe krótki, dość długi i bardzo długi (tabl. III, ryc. 5).

Smukły, mały rylec jedynak (nieudany klinowaty ?) z podgiętym negatywem, wykonany zapewne z masywnego wióra. Okaz posiada wąski wierzchołek i kąt, negatyw rylcowy bardzo długi (tabl. III, ryc. 6).

Krępy, mały rylec jedynak wielonegatywowy (por. oznaczenie nr 3) wykonany z bardzo szerokiego rylczaka (nr 2). Rylec (3) jest wąskowierzchołkowy i wąskokątowy, posiada negatywy rylcowe bardzo krótkie. Rylczak (nr 2) powstał z przeróbki bliżej nieokreślonego rylca bocznego podgiętego (tabl. IV, ryc. 1).

Rylczak od rylca jedynaka podgiętego, który powstał po przeróbce rylca jedynaka bocznego. Nr 1 — rylec jedynak (?) boczny był smukły, średni, wąskowierzchołkowy, szerokąkątowy, wykonany z bardzo szerokiego wióra. Negatyw rylcowy dość długi. Nr 2 — rylec jedynak podgięty był smukły, bardzo mały, wąskowierzchołkowy, szerokąkątowy. Posiadał długi negatyw rylcowy (tabl. IV, ryc. 2).

Smukły, mały rylec jedynak o skośnym negatywie, wykonany z bardzo szerokiego rylczaka. Okaz jest wąskowierzchołkowy i wąskokątowy. Negatyw rylcowy dość długi. Ostrze poprawione bardzo drobnymi, bardzo krótkimi negatywami (tabl. IV, ryc. 3).

Bardzo smukły, duży rylec jedynak o skośnym negatywie, wykonany z szerokiego wióra. Okaz jest wąskowierzchołkowy i wąskokątowy. Negatyw rylcowy dość długi, surowiec narzutowy (tabl. IV, ryc. 4).

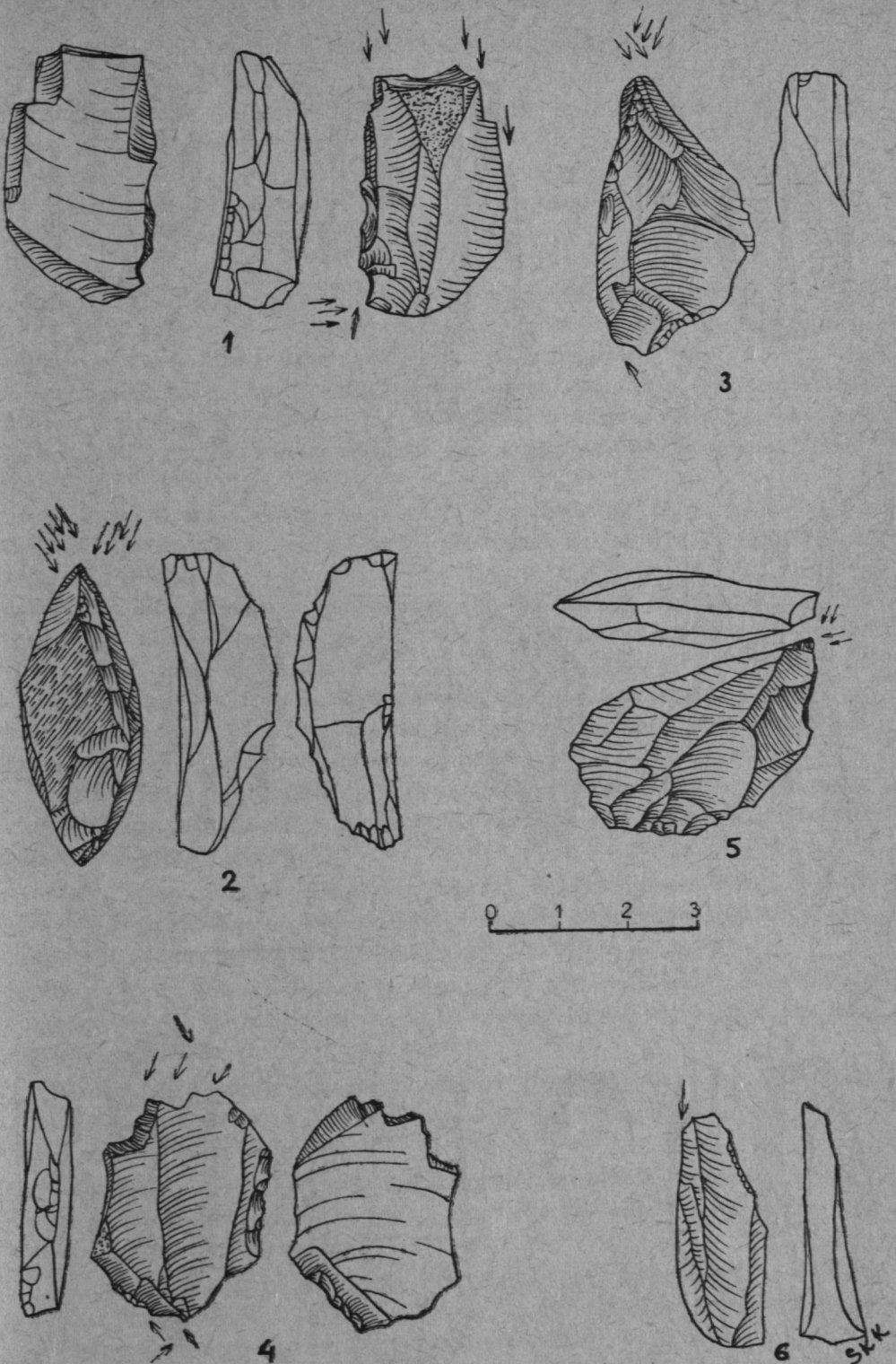
Smukły, mały rylec węglowy poprzeczny (zagięty?) podwójny, wykonany z szerokiego wióra. Oba łuskowiska na krawędzi drobno łuskane, niskie, oba negatywy lekko płaskawe (jeden na spodzie, drugi na wierzchu). Rylec średnioszerokątowy, wąskowierzchołkowy u dołu i średnioszerokowierzchołkowy u góry. Negatywy rylcowe dość długie (tabl. IV, ryc. 5).

Smukły, mały rylec węglowy boczny wykonany z bardzo szerokiego wióra, częściowo uszkodzony (przegrzanie). Posiada przeczne, wklęsłe, półstrome łuskowisko. Negatyw rylcowy płaskawy na stronie spodniej, okaz średnioszerokątowy, średnioszerokowierzchołkowy (tabl. IV, ryc. 6).

Smukły, średni rylec węglowy potrójny, wykonany z bardzo szerokiego wióra. Dolne łuskowisko średnioskośne, faliste, strome, górne poprzeczne, faliste, półstrome. Ostrze wąskowierzchołkowe, wąskokątowe i szerokąkątowe, górne negatywy płaskie na spód (tabl. IV, ryc. 7).

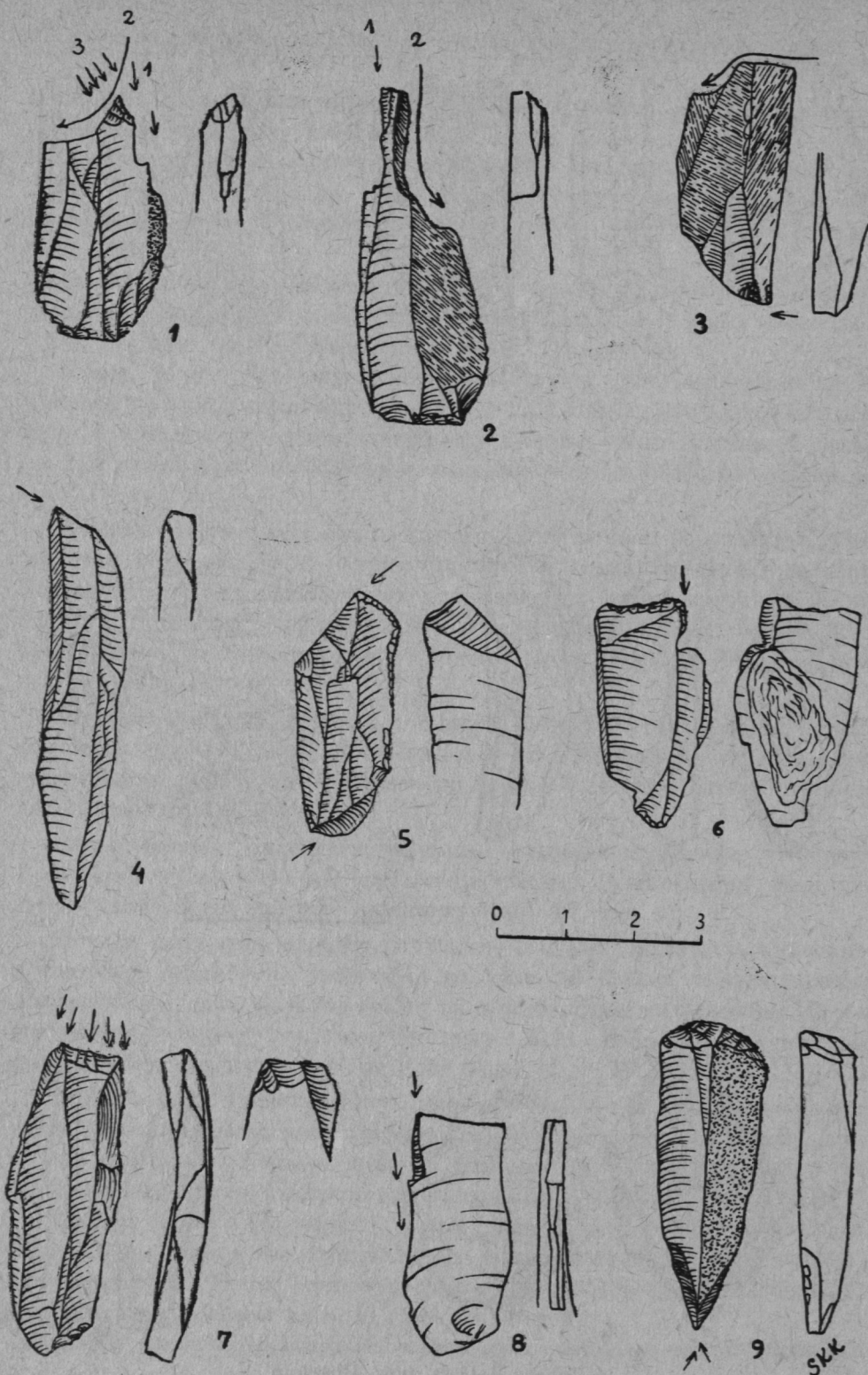
Smukły, mały rylec łamaniec, wykonany z szerokiego wióra. Okaz jest

Tablica III

Tokary-Rąbierz, pow. Gostynin

Tablica IV

Tokary-Rąbierz, pow. Gostynin

wąskowierzchołkowy, szerokokatowy. Negatywy rylcowe dość długi i długi, jeden płaskawy na spód (tabl. IV, ryc. 8).

Smukły, średni, drapacz skośnik łukowy+rylec klinowaty środkowy wykonany z bardzo szerokiego wióra. Posiada drapisko lekko skośne, lekko zakolone, półstrome, wierzchołek rylcowy wąski, kąt rylcowy też (tabl. IV, ryc. 9).

Bardzo mały (?), krępy (lub uszkodzony, smukły) drapacz skośnik łukowy wykonany z najszerszego wióra. Posiada drapisko średnio skośne, lekko zakolone, retuszowane półstrome, średniowysoko (tabl. V, ryc. 1).

Mikrolityczny (?), bardzo krótki (lub uszkodzony smukły) drapacz skośnik łukowy wykonany z najszerszego wióra. Posiada drapisko średnio zakolone, lekko skośne, lekko faliste, retuszowane półstrome, średniowysokie (tabl. V, ryc. 2).

Ułamany drapacz łukowy wykonany z najszerszego wióra. Posiada drapisko średnio zakolone, lekko skośne, półstrome, średniowysoko retuszowane (tabl. V, ryc. 3).

Średni, bardzo smukły uszkodzony drapacz łukowy wykonany z bardzo szerokiego wióra. Posiada drapisko silnie zakolone, półstrome, niewysoko retuszowane (tabl. V, ryc. 4).

Bardzo mały (?) krępy (lub uszkodzony smukły) drapacz łukowy wykonany z najszerszego zatępca. Posiada drapisko silnie zakolone, retuszowane półstrome, średniowysoko (tabl. V, ryc. 5).

Bardzo mały (?), krótki (lub uszkodzony) drapacz łukowy, wykonany z najszerszego wióra. Posiada drapisko silnie zakolone, retuszowane półstrome, niewysoko (tabl. V, ryc. 6).

Mały, krępy drapacz łukowy, wykonany z najszerszego wióra. Posiada drapisko średnio zakolone, lekko faliste, półstrome, średniowysoko retuszowane. Okaz uszkodzony termicznie (tabl. V, ryc. 7).

Mały, krępy drapacz łukowy (prawie pyskowaty) wykonany z najszerszego zatępca. Posiada średnio zakolone, lekko skośne, strome, niewysokie drapisko. Retusz obu boków (tabl. V, ryc. 8).

Bardzo mały, krępy drapacz prostkowy (prawie pyskowaty), wykonany z bardzo szerokiego wióra. Posiada drapisko poprzeczne, silnie faliste, retuszowane stromo, średniowysoko (tabl. V, ryc. 9).

Mały, krępy, podwójny drapacz łukowy wykonany z najszerszego wióra. Górne drapisko słabo zakolone, dolne silniej i lekko skośne, oba faliste, półstrome, średniowysokie (tabl. V, ryc. 10).

Bardzo mały, krępy, podwójny drapacz łukowy, wykonany z szerokiego wióra. Górne drapisko średnio zakolone, dolne zbliżone do prostkowego, oba lekko faliste, średniowysokie, półstrome (tabl. V, ryc. 11).

Bardzo mały, krępy (lub uszkodzony smukły) drapacz pyskowaty z uła-

maną podstawą, wykonany z najszerszego wióra. Posiada drapisko faliste, silnie zakolone, retuszowane półstromo, średniowysoko (tabl. V, ryc. 12).

Bardzo mały, krępy drapacz łukowy prawie pyskowaty, wykonany z masywnego odłupka. Posiada drapisko silnie zakolone, faliste, retuszowane półstromo, wysoko (tabl. VI, ryc. 1).

Bardzo mały, krótki drapacz podwójny łukowy wykonany z odłupka. Posiada drapiska średnio zakolone, lekko faliste, niskie, retuszowane półstromo (tabl. VI, ryc. 2).

Bardzo mały, krótki drapacz łukowy (prawie pyskowaty) wykonany z odłupka. Posiada drapisko silnie zakolone, lekko faliste, półstromo, średniowysoko retuszowane (tabl. VI, ryc. 3).

Bardzo mały, krótki drapacz wachlarzowaty, wykonany z masywnego odłupka. Posiada drapisko silnie zakolone, nieco zachodzące na boki, lekko faliste, retuszowane półstromo, średniowysoko (tabl. VI, ryc. 4).

Bardzo mały, krótki drapacz, prawie wachlarzowaty, wykonany z masywnego odłupka. Posiada drapisko silnie zakolone, lekko faliste, strome, średniowysokie, zachodzące na lewy bok (tabl. VI, ryc. 5).

Bardzo mały, bardzo krótki drapacz skośnik łukowy wykonany z odłupka. Posiada drapisko średnio skośne średnio zakolone, lekko faliste, niskie, półstrome. Bok retuszowany półstromo, średniowysoko (tabl. VI, ryc. 6).

Bardzo mały, bardzo krótki drapacz wachlarzowaty z podwójnym drapiskiem, wykonany z odłupka. Drapiska słabo zakolone, lekko faliste, górne strome, dolne półstrome (tabl. VI, ryc. 7).

Mikrolityczny, krótki drapacz łukowy, wykonany z szerokiego wióra. Oba drapiska prawie pyskowate, silnie zakolone, średniowysokie, strome (tabl. VI, ryc. 8).

Mikrolityczny, bardzo krótki, podwójny, uszkodzony drapacz łukowy, wykonany z szerokiego wióra. Posiada drapiska średnio zakolone, strome, średniowysokie (tabl. VI, ryc. 9).

Mikrolityczny, krępy drapacz skośnik prostkowy podwójny, wykonany z grubego, szerokiego wióra. Drapiska średnio skośne, wyprostowane, lekko faliste, wysokie, półstrome i strome (tabl. VI, ryc. 10).

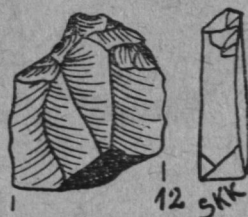
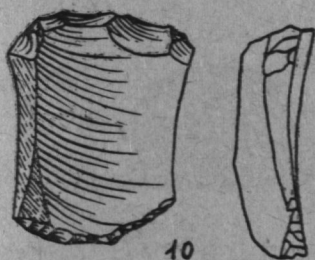
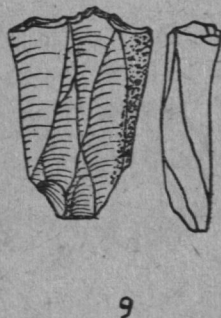
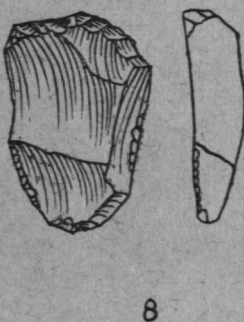
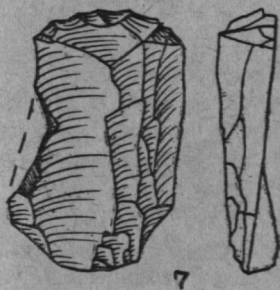
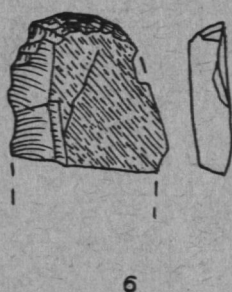
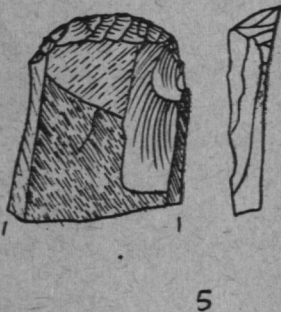
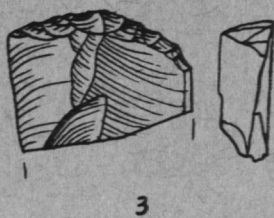
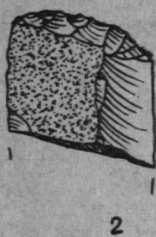
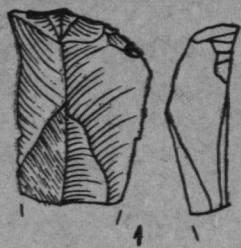
Mikrolityczny, bardzo krótki drapacz zgrzeblowaty wykonany z dość masywnego odłupka. Posiada drapisko silnie zakolone, półstrome, średniowysoko retuszowane (tabl. VI, ryc. 11).

Mikrolityczny, bardzo krótki drapacz zgrzeblowaty, wykonany z odłupka. Posiada lekko zakolone, lekko faliste, strome, niskie drapisko (tabl. VI, ryc. 12).

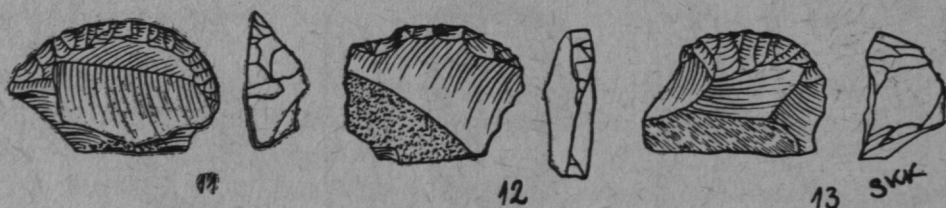
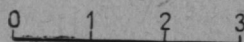
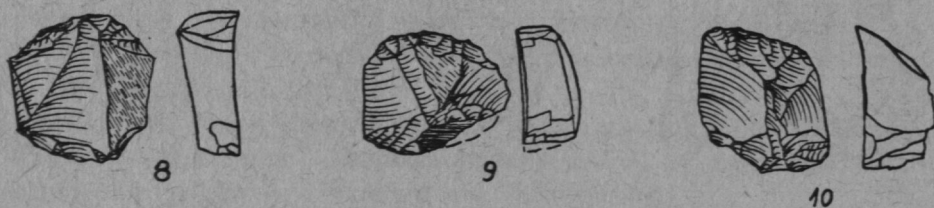
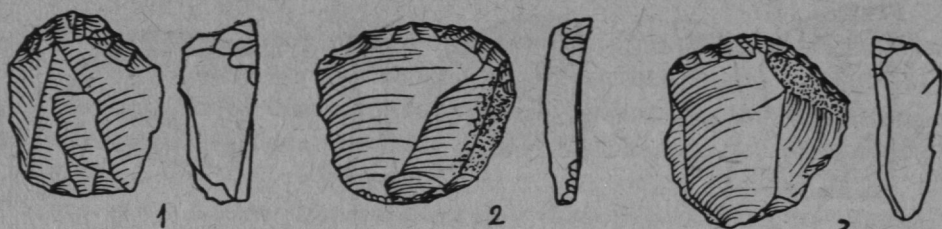
Mikrolityczny, bardzo krótki drapacz łukowy wykonany z grubego odłupka. Posiada drapisko średnio zakolone, lekko faliste, retuszowane półstromo, średniowysokie (tabl. VI, ryc. 13).

Ponadto kilka rdzeni dwupiętowych średnich, wiórowych o różnym stopniu

Tablica V

Tablica VI

SKK

wykorzystania, także kilka rdzeni jednopiętowych wiórowych (zwykle formy szczątkowe rdzeni dwupiętowych).

Poza wymienionymi zabytkami występują w inwentarzu zabytki mezolityczne (głównie drapacze).

*

Z analizy typologicznej materiałów paleolitycznych wynika, że mamy tu do czynienia z inwentarzem typowym dla kultury świderskiej, w którym występują wszystkie charakterystyczne dla tej kultury grupy narzędziowe (liściaki, drapacze i ryłce), ponadto występują tu rzadkie w kulturze świderskiej półtylczaki i tylczaki. Ponieważ mamy do czynienia z inwentarzem niewątpliwie mieszanym (domieszka mezolityczna?), ponadto nie ma pewności, czy nawet w ramach inwentarza paleolitycznego da się udowodnić jego homogeniczność, dokładniejszej analizy typologiczno-porównawczej nie przeprowadzamy, ograniczając się jedynie do stwierdzenia, że inwentarz nawiązuje do zespołów płudzkich (tzw. „środkowych” lub „późnych”).

A NEW PALAEOOLITHIC INVENTORY FROM TOKARY-RĄBIERZ GOSTYNIN DISTRICT

Summary

This work is a complement of S. K. Kozłowski's article published in „Światowit” vol. 25, and concerning the materials of the Sviderian culture found at Tokary-Rąbierz, Gostynin district¹. Not long ago it appeared that in Zygmunt Prószyński's collection there were unpublished materials from this site; they are now presented in this work: Sviderian points (pl. I, fig. 1 - 9), Lyngby point (pl. II, fig. 1), burins (pl. II, figs. 4 - 9, pl. III, figs. 1 - 6, pl. IV, figs. 1 - 9), scrapers (pl. V, figs. 1 - 12, pl. VI, figs. 1 - 13) cores, flakes and blades, as well as some mesolithic finds. The palaeolithic finds bear resemblance to the Sviderian assemblages called „middle” and „late”.